

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מסעי תשע"ד

הירות משפיות דמים

לקבל את הכיבוד (משנה שם יב, ב). כמה זמן זה כך? - עד מות הכהן הגדול. והכהן הגדול הרי יכול לחיות שנים רבות. הרוצח עלול אפוא לשבת בעיר המקלט במשך עשרות שנים! התורה מחמירה אפוא מאד בכפרתו של הרוצח, מפקירה את חייו ואת כבודו, והכל בגלל החומרה הנוראה של הריגת נפש מישראל, אף על פי שלא נעשתה אלא בשגגה.

ההבדל בין שגגת רציחה לשגגת שאר עבירות שבתורה

גם בסוג השגגה החמירה התורה מאד אצל הרוצח. מהו המקרה שמוגדר בתורה כרוצח בשגגה שהתורה חייבה עליו גלות? - אומרת התורה דוגמא: "וְאִשֶּׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַיַּעַר לְחַטֵּב עֵצִים, וַיִּנְדְּקֶה יָדוֹ בַּגֶּרֶן לְכַרֵּת הָעֵץ, וַיִּנְשַׁל הַכַּרְזֵל מִן הָעֵץ וַיִּמָּצֵא אֶת רֵעֵהוּ וַיָּמֵת - הוּא יָנוּס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה וַחֲיִי" (דברים יט, ה). בגמרא מובאת מחלוקת תנאים, האם הַפְּנֵה היא שהגרונן עצמו עף מִקְתוֹ והרג את הנרצח, או שהכוונה היא שחתיכה מן העץ המתבקע עפה ופגעה בנרצח (מכות ז, ב). עכ"פ, הרוצח בשגגה באופן זה - "הוא ינוס אל אחת הערים האלה וְחֲיִי".

ומה הדין במלאכת שבת שנעשתה באופן כזה? אדם עסק בחטיבת עצים בגרון, והברזל או חתיכה מן העץ המתבקע עפו מרשות היחיד לרשות הרבים. האם יתחייב חטאת על כך? ודאי שלא! שכן בשבת, רק שוגג חייב חטאת (כגון ששכח ששבת היום, או שכח שמלאכה זו אסורה בשבת), וזה אינו שוגג אלא מתעסק, כי פָּלַל לא חשב לעשות מלאכת הוצאה. לעומת זאת, ברציחה - חייבה התורה גלות על מעשה כזה, למרות שלא היתה לרוצח שום כוונה לפגוע באדם או בנפש חיה כלשהי!

דוגמא נוספת: אדם רוצח לזרוק חפץ בשבת ממקום למקום, באופן שיש ספק שמא ע"י כך תִּעֲשֶׂה מלאכה; כגון, שהחפץ יפגע בתפוח, והתפוח יפול מן העץ (מלאכת קוצר). הוא מצדו אינו מתכוון להפיל את התפוח, רק לזרוק את החפץ, אבל הוא יודע שע"י זריקתו אפשר שיפול התפוח. האם מותר לו לזרוק את החפץ באופן כזה, או לא? - ההלכה היא שמותר, שכן "דבר שאינו מתכוין - מותר" (רמב"ם הלכ' שבת פ"א ה"ה). ומה יהיה הדין לגבי רציחה באופן כזה? האם גם כאן יהיה מותר לאדם לזרוק חפץ ממקום למקום, כאשר ידוע לו שיש סכוי שהחפץ יפגע בחברו ויהרגהו, והוא אינו מתכוין לכך? ודאי שלא! הרי זה קרוב להיות רוצח במזיד, ר"ל! אפילו עיר מקלט לא תגן על רוצח כזה! הרי לנו שוב, שהאחריות הנדרשת מן האדם כלפי איסור רציחה, גבוהה הרבה יותר מן האחריות הנדרשת ממנו כלפי חילול שבת.

מה הסיבה לכך? מדוע ברציחה מטילה התורה אחריות רבה יותר על האדם לדאוג לכך שלא יגרום לתוצאה בלתי רצויה, מאשר באיסור שבת? כמדומני שהחילוק הוא פשוט: באיסור מלאכה בשבת, לא אכפת לקב"ה מתוצאת המעשה. לא אכפת לו

גלות - העונש החמור ביותר בתורה על עבירה שנעשתה בשגגה

הקב"ה מצוה את משה רבינו: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי אִתְּם עֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן... וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים, עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם, וְנָס שָׂמָּה רֹצֵחַ מִפֶּה נִפְשׁ בְּשִׁגְגָה" (במדבר לה, י-יא). למה צריך הרוצח בשגגה לנוס אל עיר המקלט? - בפשטות, כדי להגן על עצמו מפני גואל הדם, כפי שמפורש בפסוק: "וְהָיָה לָכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל" (שם, יב). [ובאופן מפורט יותר נאמר בפרשת שופטים: "שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ... וְהָיָה לְנוֹס שָׂמָּה כָּל רֹצֵחַ... אֲשֶׁר יִבֶּה אֶת רֵעֵהוּ בְּכָלֵי דַעַת... פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי חָם לְכַבּוֹ... וְהִפְּהוּ נִפְשׁ, וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט מָוֵת... על פֶּן אֲנֹכִי מִצְדֹּף לְאֹמֵר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ" (דברים יט, ב-ז)]. בעיר המקלט מוגן הרוצח מפני גואל הדם, שכן אסור לגואל הדם להרגו שם, ואם הרג את הרוצח בעיר המקלט - הרי זה נהרג עליו (רמב"ם פ"ה מרוצח ושמירת הנפש ה"א). לכן מצוה התורה להבדיל עיר מקלט בא"י, כדי שיהיה לרוצח בשגגה מרחב מוגן, בו יוכל להיות בטוח שלא יפגע ע"י גואל הדם.

ואולם, בחז"ל ובראשונים מבואר, ששיבת הרוצח בעיר המקלט לא באה רק כדי להגן עליו מגואל הדם, אלא גם בתורת עונש וכפרה על מעשה הרציחה שעשה¹ (ע"י גמ' מכות ב, ב; רש"י כתובות לו, ב ד"ה מיתות; תוס' וריטב"א מכות יא, ב ד"ה מידי גלות; רמב"ם הל' רוצח ושמירת הנפש פ"ו ה"ד, ופ"ז ה"ג; חינוך מצוה ת"י). אמנם בגמרא מבואר שלא הישיבה בעיר המקלט היא שמכפרת לרוצח, אלא מיתת הכהן הגדול היא שמכפרת לו (מכות יא, ב), אך כבר ביארו הראשונים, שאין הכוונה שהגלות לא באה לכפרה כלל, אלא הגלות היא שמכפרת לרוצח על מעשה הרציחה, ומיתת הכהן הגדול היא שמכפרת לו על חובת הגלות (תוס' וריטב"א שם)^{2,3}. ועל מה שהופקר דמו כלפי גואל הדם.

והנה, כפרה זו שחייבה התורה את הרוצח, היא הכפרה הקשה ביותר שמצאנו בתורה על עבירה הנעשית בשוגג. אדם שחילל שבת בשוגג, או אפילו עבד עבודה זרה בשוגג, מביא קרבן חטאת, והעון מתכפר לו. הקרבן עולה קצת כסף, אבל בכל זאת, המחיר אינו נורא כל כך. לעומת זאת, "צער הגלות שקול כמעט כצער המיתה, שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו, ושוכן כל ימיו עם זרים" (חינוך מצוה ת"י). הרוצח יושב בעיר המקלט כשהוא מנותק ממשפחתו מחבריו ומידידיו, ואסור לו לצאת משם לשום דבר שבעולם, אפילו לא כדי לעלות לרגל, או לכל דבר מצוה אחר. "אינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיוצא בן צרויה - אינו יוצא משם"⁴ (משנה מכות יא, ב), ואם יצא - יש רשות לגואל הדם להרגו (דעת ר"ע שם). אם רוצים לכבד אותו בכיבוד כלשהו, אפילו בעליה לתורה ל'שלישי' או ל'שישי' - צריך להתכונן ולומר: "רוצח אני!" ורק אם רוצים בכל זאת לכבדו, מותר לו

כך הוא הדין למעשה, אבל מצד האמת צריך שמעון לדעת, שגם הוא רשלין ופושע, לא פחות מראובן. גם הוא לא נזהר מספיק שהאבן לא תפול לרחוב ותהרוג את אחד העוברים שם, אלא שלקב"ה היה חשבון, למה ראובן יפגע ביהודי ושמעון לא יפגע. ולכן, למרות שמצד הדין אין כאן גואל דם, ושמעון לא צריך לגלות לעיר מקלט, אבל מצד הלכות תשובה, צריך שמעון לעשות תשובה כמעט כמו ראובן שהרג בפועל, שהרי גם הוא התרשל כמו ראובן, וגם הוא עלול היה להרוג אדם כמותו.

כמו כן, גם במקרה שרק שמעון היה בתמונה, ולא היה כלל לידו יהודי בשם ראובן שהרג אדם בפועל, גם אז חייב שמעון לעשות תשובה חמורה כאילו הרג אדם, שהרי סוף סוף עלולה היתה התנהגותו הרשלנית לגרום לכך. "ברוך ה' שאינני צריך לרוץ לעיר מקלט, אבל מצד הרשלנות שלי, היה ראוי שאשב בעיר מקלט" - כך צריך להרגיש מי שעלול היה להרוג אדם, וה' - השומר עמו ישראל לעד - שמר שלא יהרוג.

חובה לשמור על חוקי התנועה

והנה, במציאות שלנו איננו עוסקים כ"כ בהורדת אבנים כבודת מהגג. אבל נהיגה ברכב בחוסר זהירות, במהירות מופרזת, הוא דבר מצוי מאד. יש אנשים שחושבים, שבערב שבת, כדי להגיע בזמן הביתה או למקום אחר, מותר לנסוע במהירות מופרזת. אין שום היתר לדבר הזה, וגם זה צריך כפרה וסליחה, ואינני יודע אם ה' יסלח כ"כ בקלות על נהיגה מסוכנת בכביש. אם אתה מאחר - אל תיסע במכונית. תותר על הנסיעה, או תעשה מה שאתה רוצה, אבל לא על חשבון אדם אחר. הרבה תאונות נגרמות בערב שבת, בגלל ה"היתר" למהר לכבוד שבת. לכבוד שבת שיהודי אחר ישכב פצוע - אין שום היתר.

ולפעמים לא הנהג אשם, אלא הולך הרגל הוא זה שגורם לתאונה. במקרה זה, הולך הרגל הוא זה שצריך תשובה וכפרה על מה שגרם לנהג, גם אם גרם רק לחבלתו, ולא ח"ו להריגתו. ואם הולך הרגל בעצמו נחבל, ג"כ צריך תשובה, כי אדם הרי אינו רשאי לחבול בעצמו (ב"ק צא, ב), וגם אם גרם לעצמו שיחבל ע"י מכונית, גם אז יש עליו תביעה. כל שכן אם גרם שיהודי אחר יחבל ע"י מכונית, שזה ודאי חמור.

כמובן שהתשובה העיקרית שצריך לעשות היא, לא לנהוג כך להבא. לנהוג תמיד בזהירות, ע"פ חוקי התנועה. אינני נכנס לשאלה, האם דינא דמלכותא דינא בא"י או לא, אבל בנוגע לחוקי התנועה והבטיחות ודאי צריך לשמור על דינא דמלכותא, עם כל החומרות, יותר מהשו"ע, שהרי חמירא סכנתא מאיסורא (חולין י, א). לא לסמוך על שום קולא, כגון, שפעם כבר עשיתי כך, ולא קרה לי שום דבר. זו אינה טענה, שאלף פעם כבר עברתי באור אדום ולא קרה לי שום דבר. צריך לשמור על הנפש. על שבת כתוב, "וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת", ולעומת זאת, על הנפש כתוב, "וְנִשְׁמַרְתֶּם מִן אֲדָר לְנִפְשֵׁיכֶם" (דברים ד, טו). לא מספיק שמירה סתם, צריך שמירה מאד. אמנם הפסוק בפשוטו מדבר על שמירה מעבודה זרה, ולא על שמירה מסכנת מיתה (ע"י שם), אבל חז"ל פירשו פסוק זה גם על שמירת הגוף (ע"י ברכות לב, ב). אולי מפני ש"היות הגוף בריא ושלם מדרכי ה' הוא, שהרי אי אפשר שיביין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה" (רמב"ם הלכ' דעות פ"ד ה"א). ממילא, בשביל לשמור את התורה מאד, צריך לשמור את הנפש מאד, להזהר מאד מכל אבק שפיכות דמים ומכל חשש סכנה. לא

אם תפוח יתלש היום מן העץ. אכפת לו רק שהדבר לא יעשה ע"י יהודי⁵. ולכן, אם התפוח יתלש בשבת ע"י גוי, או אפילו ע"י יהודי באופן שאין ליחס כ"כ את הפעולה אליו - כגון ע"י "מתעסק" או ע"י "אינו מתכוין", כנ"ל - לא אכפת לקב"ה מזה, ואין צריך כפרה על זה. אבל לגבי רציחה אין זה כך. ברציחה אכפת לקב"ה גם מן התוצאה, לא רק מהמעשה. נפשו של ישראל חביבה לקב"ה, והקב"ה לא רוצה שיהודי ימות, בין אם יהרג על ידי יהודי ח"ו, ובין אם יהרג על ידי גוי, או אפילו שלא בידי אדם כלל. [כגון, יהודי שטובע בים, צריך להצילו למרות שאין כאן שום מעשה רציחה]. ולכן, "מתעסק" ו"אינו מתכוין" המותרים בשבת, אינם יכולים להיות סיבה להיתר גם ברציחה. וכמו כן נדרשת בזה מן האדם זהירות גדולה הרבה יותר שלא להיות שוגג⁶.

יסוד זה קיים לא רק ברציחה, אלא גם בנוזקי ממון [וכן בענינים אחרים בתורה (ע"י "קובץ שעורים" פסחים אות קי"ז)]. אדם שהכה בגרון, והברזל - או חתיכה מן העץ המתבקע - עפו והזיקו לממון חבריו, חייב המזיק לשלם את הנזק. ודאי שלא נפטור אותו מדין "מתעסק" כמו במלאכת שבת. למה? כי גם כאן, כמו ברציחה, ממונו של ישראל חביב לפני הקב"ה, והקב"ה אינו חפץ באיבודו בכל אופן שהוא, ועל כן הפטור של "מתעסק" לא שייך כאן, והמזיק ממון ישראל באופן הנ"ל יהיה חייב. יותר מכך: הרי גם אם ממון חברך היה הולך לאיבוד מעצמו, שלא בגרמתך, כגון: אם היית רואה שנהר עומד לשטוף ולהטביע כבש של חברך, ובידיך היה להזיז את הכבש ולהצילו, חייב היית לעשות כן מדין השבת אבדה (ע"י ב"מ לא, א). אין לנהר עבירה אם הוא שוטף כבש של יהודי. אבל התורה לא רוצה שממון של יהודי ילך לאיבוד, ולכן אם יש ביכלתי למנוע את זה - אני חייב למנוע את זה. כל שכן על יהודי! אם תראה יהודי שחייב בסכנה, חובה עליך להשתדל להצילו, למרות שלא אתה זה שהכנסת אותו לסכנה. כי ברציחה ובנוזקי ממון אכפת לקב"ה לא רק שאתה לא תעשה את המעשה, אלא שהתוצאה לא תהיה, ולכן גם אם לא אתה הוא זה שמשכן את חברך או את ממונו, עליך להשתדל להצילם, כי אכפת לקב"ה מחיים של יהודי, ואפילו מממון של יהודי. מה שאין כן לגבי השבת, שם אין לקב"ה שום עניין שרוח לא תכבה נר בשבת, או לא תעשה מלאכה אחרת בשבת⁷.

גם מי שכמעט הרג - צריך לעשות תשובה

והנה, כל זה הוא במקרה שאדם אכן הרג נפש בשגגה בפועל. ומה הדין לגבי אדם שלא הרג בפועל, רק פשע ולא נזהר, וכמעט הרג נפש בשגגה? למשל: ראובן ושמעון עבדו יחד בהורדת אבנים מראש הגג. תוך כדי עבודתם פטפו וצחקו, ולא נזהרו מספיק שהאבנים לא תפולנה מידם אל הרחוב. ואכן, מידו של כל אחד מהם נפלה אבן לארץ. האבן של ראובן נפלה על ראשו של אחד העוברים ברחוב והרגה אותו, והאבן של שמעון שנפלה אף היא לרחוב, לא פגעה באיש, ולא גרמה לשום נזק. מה יקרה עכשיו? ראובן צריך לגלות לעיר מקלט, הוא בסכנת נפשות מגואל הדם, מורחק ממשפחתו, לא בא לשום שמחה משפחתית, לא לבר מצוה, לא לחתונה, לא לשלש רגלים, עד מות הכהן הגדול. ומה עם שמעון? שמעון יושב בביתו בחיק משפחתו, איש אינו רודף אחריו, איש אינו מבקש את נפשו, אפשר לתת לו 'שלישי' ו'שישי' והוא אינו צריך לומר מילה.

שהזכרנו (המעשה מובא בשו"ת "מגניא ההרָגָה" להג"ר שמעון אפרתי זצ"ל - אביו של הג"ר יוסף אפרתי שליט"א - ירושלים תשכ"א, סי' א'. ועי' גם שו"ת "אגרות משה" אה"ע ח"א סי' ל"ט שהעלה להלכה, שיש מחלוקת הראשונים אם רק מותר להרוג קטן הרודף שלא בכונה - אך אין עוברים שום עבירה לא הורגים אותו - או שהוא חיוב גמור להרגו, ע"ש).

מאידך גיסא, יש גם צד "קולא" במה שאמרנו, שנהג מסוכן יש לו דין רודף. מהי הקולא? - הקולא היא, שלפעמים נהג כזה פוגע בהולך רגל או במכונית אחרת, וגורם רק לפגיעה ולא להריגה. במקרה זה, נהג זה יהי פטור מן התשלומים. מדוע? - שהרי הוא רודף, ורודף מתחייב בנפשו, וא"כ חל עליו הדין של "קים ליה בדרכה מיניה", והוא פטור מתשלומים. (כמובן, זו איננה זכות גדולה להיות חייב מיתה במקום תשלומים, אבל למעשה יוצאת כאן קולא בדיני הממונות). יכול להיות, שהרבה נהגים, אילו היו יודעים את הדין הזה, היו מעדיפים להשפט בפני בית דין רבני ולא בפני ערכאות. גם אם הוא פוגע במישהו בשבת, הרי בבית דין רבני יהיה פטור מתשלומים, מחמת הדין של "קים ליה בדרכה מיניה", שהרי הוא חייב מיתה על חילול השבת.

שכר עצום לעוסקים בהצלת נפשות

כידוע, מדה טובה מרובה ממדת פורענות (סוטה יא, א). ממילא, אם העונש על זלזול בחיי אדם הוא כל כך חמור, אפשר להבין עד כמה רב הוא השכר על הצלת חיי אדם. ובפרט חיילים שמסכנים את עצמם בשביל להציל את עם ישראל, ודאי שכרם מן השמים גדול מאד. וכן כל מי שעוסק בהצלת נפשות, רופאים, אחיות, כל מי שעוסק בהצלת נפשות, שכרו מהשמים גדול מאד. כל שכן כשעושים בכוונה. דיברנו על רוצח שעושה בלי כוונה - הרופא או האחיות או החייל הרי מתכוונים להציל נפש, א"כ ודאי השכר גדול ומרובה לאין שיעור, בעד הצלת נפש, ובעד ההשתדלות להציל נפש מישראל. הצלת נפשות היא גם בדברים קטנים. אם אב לוקח את בנו או בתו לשטח מוגן בשעת אזעקה, גם זה בכלל הצלת נפשות. כל מעשה של הצלת נפשות חש בו זכות עצומה.

הגמרא אומרת, "מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה?" - כשהתורה מונה את ערי המקלט, העיר הראשונה שהתורה מונה היא "בְּצֶרַת בְּמִדְבַּר פָּאָרָן הַמֵּיִשֵׁר לְרְאוּבֵנִי" (דברים ה, מג). למה? - "מפני שהוא פתח בהצלה תחלה, שנאמר: וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם" (בראשית לו, כא; מכות י, א). הקב"ה משלם שכר לכל השבט, מפני שאבי השבט היה ראשון להציל את יוסף ממות. הרי שהשכר על הצלת נפשות הוא לאין שיעור.

כשאנו יושבים בישיבה - ומי שלא קיבל צו 8 הרי יושב בישיבה - הצלת הנפשות שאנו יכולים לעשות היא להתפלל בעד אחינו שבמלחמה, גם בעד החיילים וגם בעד המופגזים, שנלמד לזכותם ונתפלל לזכותם. נתחזק בקיום המצוות ובשמירת הלשון, בשמירת העינים ובשמירת שבת, נתחזק בכל הדברים לזכותם, ויחשב לנו כעוסקים בהצלת נפשות.

אנו מתאבלים בשבועות אלה לא רק על החורבן השני שהיה על שנאת חינוס, אלא גם על החורבן הראשון שהיה בין השאר על שפיכות דמים⁸. צריך אפוא לתקן את זה, להתחזק בהצלת נפשות, ובשכר זה נזכה שהימים האלה יהפכו לששון ושמחה ולמועדים טובים במהרה בימינו, אמן.

לזלזל בשמירת החיים, לא של עצמו, ולא של אחרים. [ובכלל זה, שלא לזלזל בהוראות פיקוד העורף בשעת מלחמה]. כי חיים של יהודי חשובים לקב"ה, וא"כ צריך לשמור עליהם.

חז"ל אמרו (פסחים מט, ב): עם הארץ, אסור להתלוות עמו בדרך, שנאמר: כי היא חייך וארץ ימך. ואם על חיינו אינו חס (רש"י: ללמוד תורה ולחיות), על חיי חברו לא כל שכן? ! (רש"י: ויש לחשוש שמה יהרגנו בדרך). הרי שתחילה צריך לחוס על חיי עצמנו, ומזה נלמד לחוס גם על חיי אחרים. אם אנשים היו עושים יותר את החשבון הזה, אולי היו פחות תאונות דרכים וגם פחות תאונות אחרות.

בחלק מתאונות הדרכים, אפילו עיר מקלט לא תציל את הנהג הדורסן, מפני שעיר מקלט מצילה רק רוצח שהוא שוגג גמור. רוצח שהוא קרוב למזיד - גם עיר מקלט לא מגנה עליו. מהו "קרוב למזיד"? - כותב הרמב"ם: קרוב למזיד, "הוא שיהיה בדבר כמו פשיעה, או שהיה לו להזהר ולא נזהר. ודינו - שאינו גולה. מפני שעונו חמור, אין גלות מכפרת לו, ואין ערי מקלט קולטות אותו... לפיכך אם מְצָאוּ גואל הדם בכל מקום והרגו, פטור. ומה יעשה זה? - יִשָּׁב וישמור עצמו מגואל הדם" (רמב"ם הלכ' רוצח ושמירת הנפש פ"ו ה"ד וה"ה). מי שנהג ברכב בחוסר זהירות, ודאי לא נקרא שוגג, אלא קרוב למזיד, ודינו כפי שמבואר כאן ברמב"ם.

דין רודף - גם כשאינו מתכוין להרוג

ובאמת, עוד יותר מכך. לפעמים נהג כזה הוא לא רק קרוב למזיד, אלא יש לו גם דין רודף. אני מפחד לדבר, המשטרה כבר רצתה פעם לעצור אותי על כך שאני מדבר על רודף, אבל לעניות דעתי, אם נהג נוסע באופן קבוע באופן שיש בו כדי לסכן חיי אדם - יש לו דין רודף, ומותר להרוג אותו, שהרי כך ההלכה, שרודף - מותר להרגו. אמנם ההיתר להרוג רודף הוא רק בשעת הרדיפה, לא בשעה שאינו רודף, אבל שמעתי ממורי ורבי הגר"ש ז"א אויערבאך זצ"ל, שזה רק במי שרודף באופן חד פעמי, אבל מי שהוחזק לרדוף - מותר להרגו בכל זמן, גם בשעה שאינו רודף (עי' שו"ע חו"מ סי' שפ"ח סע' י"א, וביאור הגר"א שם ס"ק ס"ט דביאר שהוא מדין רודף). ממילא, מי שמוחזק לנהוג באופן מסוכן, לכאורה יהיה מותר להרוג אותו בכל זמן שהוא. ומה שנהג זה אינו מתכוין להרוג שום אדם, ולא לרדוף - זה אינו מפיקע ממנו דין רודף; שהרי ההלכה היא, שגם מי שאינו מתכוין לרדוף, אבל בפועל הוא רודף - יש לי דין רודף ומותר להרגו (עי' ביאור הגר"א שם ס"ק ע"ד שהביא שתי ראיות לכך). [וכל זה הוא לפלפולא בעלמא, ובדרך גוזמא, וח"ו לא למעשה, כי יש לדון בזה מצד כמה פנים, ואכמ"ל].

היה מעשה נורא בקבוצת יהודים שהתחבאה במחבוא מפני הגרמנים ימ"ש, והגרמנים ערכו חיפושים בקרבת מקום ולא הרגישו בהם, והיה שם תינוק אחד שהתחיל לבכות, ולא היתה שום דרך להשתיקו, ופחדו שהגרמנים ישמעו את התינוק ויגלו את מקום המסתור שלהם ויוציאו את כל הנחבאים שם להריגה. ודנו שם הנחבאים והסיקו למעשה, שמותר לשים כר בפי התינוק להשתיקו, למרות שיש סכנה שיחנק, מפני שיש לו דין של רודף, היות והוא מסכן את כל הקבוצה כולה, וכך באמת עשו, והתינוק נפטר, ר"ל. וטעם ההיתר לעשות כן הוא כפי שאמרנו, שההיתר להרוג את הרודף הוא גם כשהרודף אינו מתכוין לרדוף כלל, וכפי

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
 וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. יש לבאר לפ"ז את ההבדלים בין פרשת ערי מקלט שבפרשתנו, לפרשת ערי מקלט שבפרשת שופטים (דברים יט, א-יג). בפרשת שופטים כוונת התורה להתמקד בעיקר בצד הצלה שיש בעיר המקלט, ולכן רק שם נכתבה מצות הכנת הדרך אל עיר המקלט: "תִּקְּוֶן לָךְ הַדֶּרֶךְ" (דברים יט, ג) - "מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים" (רש"י), "וכן אין מניחין בדרך לא תל ולא גיא ולא נהר... כדי שלא לעכב את הבורח לשם" (רמב"ם פ"ח מהל' רוצח ושמירת הנפש ה"ה); "וְשִׁלְשַׁת אֶת גְּבוּל אֶרֶץ" (דברים שם) - "שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה, וכן משניה לשלישית, וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל" (רש"י), שכל זה נוגע רק לענין הצלה שבעיר המקלט, ולא נוגע לענין הכפרה.

ואולם, בפרשת ערי מקלט שבפרשתנו כוונת התורה להתמקד בעיקר בצד הכפרה שיש בעיר המקלט. ולכן, הגם שעצם הענין שיש בעיר המקלט משום הצלה לרוצח נזכר בפרשתנו, ואולם כל פרטי הדינים הנ"ל הנוגעים להצלת הרוצח לא נזכרים כאן, ומאידך נזכר כאן מה שלא נזכר שם, שעל הרוצח לשבת בעיר המקלט "עד מות הפֶּהַן הַגָּדֹל" (במדבר לה, כה). שזו עיקר כפרתו של הרוצח (ע"י למעלה), וכן רק בפרשתנו נאמר "וְלֹא תִקְחוּ כֶּפֶר לְנוֹס אֶל עִיר מְקַלְטוֹ לְשׁוֹב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַפֶּהַן" (שם, לב), שהוא איסור לקחת כופר מן ההורג בשגגה כדי לפטרו מן הגלות (רש"י שם, וסהמ"צ לרמב"ם ל"ת רצ"ו), שזה נוגע רק לצד הכפרה שבגלות, ומבהירה בזה התורה שא"ל כפר על הרוצח ע"י נתינת כופר ממון, אלא רק ע"י גלות ממש. אבל לענין הצלה מגואל הדם - מסתבר שאין שום איסור לרוצח לתת ממון לגואל הדם כדי שלא יהרגנו, כשם שמסתבר שמוותר לו לשכנעו בדברים שלא יהרגנו.
2. וב"ערוך לנר" ביאר, דעיקר הכפרה היא במיתת הכה"ג, והיא המכפרת לרוצח כפרה מוחלטת, והגלות לא באה אלא כדי להגן על הרוצח מן היסורים באופן זמני, עד שימות הכה"ג, ולעולם אין בה כדי לכפר בפני עצמה. והוא כאשם תלוי למי שנסתפק לו אם עבר על שגגת כרת, דמבואר בגמרא שהאשם אינו מכפר עליו כפרה גמורה, אלא רק מגן עליו מן היסורים עד שיודע לו בודאות שחטא, ואז יביא חטאת שתכפר לו כפרה גמורה (כריתות כה, א).

3. ובאופן שאין לרוצח צורך בהצלה מגואל הדם, וכגון שגואל הדם הוא אוהבו וקרובו של הרוצח, ובודאי לא יהרגנו - נחלקו האחרונים אם עדין חייב הרוצח לגלות לעיר המקלט משום עונש וכפרה, או לא. לדעת המהרש"א - אינו גולה (מהרש"א בחי' אגדות מכות י, ב ד"ה אחד הרג). אבל כמה אחרונים הקשו עליו וחלקו עליו בזה, וכתבו שגולה (ערוך"נ שם, "כלי חמדה" מסעי אות ג', ועוד). וכן מצינו ברוצח שנגמר דינו לגלות ומת, דמוליקין עצמותיו לעיר המקלט (מכות יא, ב), ומוכח דאיכא משום כפרה אף כשלא צריך להצלה. וכן אם חזר הרוצח והרג בשגגה בעיר המקלט - גולה משכונה לשכונה (שם יב, ב). הרי שאין כאן צורך בהצלה, שהרי נמצא כבר בעיר מקלט, ואעפ"כ צריך לגלות עוד, משום כפרה.

וכן מבואר ברמב"ן, שמה שהזהירה התורה שלא לקחת כופר מן הרוצח בשגגה כדי להקדים את "שחרורו" מעיר המקלט - "וְלֹא תִקְחוּ כֶּפֶר לְנוֹס אֶל עִיר מְקַלְטוֹ לְשׁוֹב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ" (במדבר לה, לב) - ולא הזהירה על תחילת הגלות, שלא לקחת ממנו כופר כדי שלא יגלה כלל, זהו מפני "שכל הורג נפש בשגגה, מתחלה יפחד מגואל הדם שלא ימיתוהו בחוס לבבו, או שיחשוד אותו במוזי, ולא ידבר בכופר שלא ינוס שם. אבל אחרי נוסו ידבר בכופר, שישוּב אל ארצו ולא יתעכב שם כל ימי הכהן" (רמב"ן שם). הרי שהרוצח חייב להשאר בגלות גם אחרי שכבר פג החשש מפני גוה"ד. והיינו, משום כפרה.
4. האחרונים יישבו בכמה אופנים, למה אין הרוצח יוצא מעיר מקלטו אפי' בשביל פקוח נפש, והרי פקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. ואכמ"ל.

5. וזהו בין אם נגדיר את איסור עשיית מלאכה בשבת כאיסור גברא, ובין אם נגדירו כאיסור חפצא (ע"י "אתון דאורייתא" כלל י'). דגם אם הוא איסור חפצא, היינו שהמעשה הוא מעשה מתועב, אפי' אם נעשה ע"י נכרי (ע"ש), אבל אם נעשתה המלאכה שלא ע"י אדם - על זה ודאי שאין לקב"ה קפידא מצד התוצאה. והראיה הפשוטה לזה היא, שהרי מותר להתחיל מלאכה בערב שבת והיא נגמרת מאליה בשבת, כגון להניח קדירה מערב שבת על גבי האש, והיא הולכת ומתבשלת בשבת.

6. ומ"מ ביארו האחרונים, דחלוק יסוד החיוב בין רציחה במוזי המחיבת מיתת ב"ד, לרציחה בשגגה המחייבת גלות. דבמוזי החיוב או על התוצאה, שהרג את הנפש, ובשוגג החיוב הוא יותר על המעשה, ולא על התוצאה. וטעם החילוק הוא, דבמוזי הרי נעשה המעשה מרצונו של הרוצח, ולכן הרוצח שייך ומחובר לכל מה שנעשה מרצונו. משא"כ השוגג אינו מחובר כ"כ לתוצאה, שהרי לא התכוין ולא רצה בה, ואירע הדבר רק בפשיעה, ולא בכונה גמורה, ולכן אין לדון אותו כ"כ מצד התוצאה, אלא רק על המעשה יש לדון אותו, שפשע ולא נהר.

ומטעם זה מצינו, שאם חבל בחברו ולא מת מיד - אינו גולה על ידו, דחיישינן שמא הרוח בלבלתו, או שהנרצח עצמו קירב את מיתתו מחמת שפירכס (גיטין ע, ב). וכתבו התוס', שדווקא לענין גלות חיישינן להני טעמי, אבל במוזי - לעולם חייב. והטעם, ביאר בתוס' רא"ש, דגבי גלות כתיב "וַיִּפְּל עָלָיו וַיָּמָת" (במדבר לה, כג), דמשמע שמה שהפיל עליו גרם לו המיתה, ולא דבר אחר, משא"כ במוזי חייב בכל גוונא, גם כשמעורב במיתה כח אחר. וביארו האחרונים עומק הענין בזה, דבמוזי הרי הוא חייב על התוצאה, והרי יש לו חלק בתוצאה. משא"כ בשוגג הרי הוא חייב על המעשה, ולכן אם אין המעשה מעשה שלם של רציחה, אלא מעורב בו עוד כח אחר - אינו גולה.

וכן מצינו בשליח ב"ד המכה את המחוייב מלקות, וטעה הדיין במנין המלקות, והכה השליח את המחוייב מכה יתירה ומת תחת ידו, דהשליח ב"ד חייב גלות (ב"ק לב, ב). והקשה הקצוה"ח (סי' שמ"ח סק"ד), לשיטת התוס' (ב"ק עט, א ד"ה נתנו) דבשוגג יש שליח לדבר עבירה, מדוע בנדון דידן השליח ב"ד גולה ולא הדיין, הלא יש לחייב גלות את המשלח שהוא הדיין. ותירצו האחרונים ע"פ היסוד הנ"ל, דדוקא ברציחה במוזי - אילו היה שליח לדבר עבירה גם במוזי - היה שייך לחייב את המשלח מיתה, כיון שבמוזי החיוב הוא על התוצאה, והרי יש כאן תוצאה של רציחה. ואולם ברציחה בשוגג החיוב אינו על התוצאה אלא על המעשה, וא"כ א"א לחייב את המשלח גלות, דסו"ס אין כאן מעשה בידים ממש, אלא רק שליחות. ויש עוד נפ"מ שכתבו האחרונים על פי יסוד זה, אך אכמ"ל.

7. ובלשונו של החזון אי"ש: "במזיק שנאו לפני המקום הנזק, ובשבת שנאו לפני המקום טורח האדם במלאכת חול" (חזו"א או"ח סי' ל"ו סק"א ד"ה החורש).
8. כמבואר בראשונים, שחורבן בית ראשון וגלות ככל לא תיקנו ולא כיפרו לגמרי את העוונות שהביאו לחורבן זה, והחורבן השני אינו אלא המשכּם של החורבן הראשון וגלות ככל, ולא חורבן "חדש" בפני עצמו. ע"י רמב"ן ב"ספר הגאולה" שער ג' (כתבי הרמב"ן הוצ' מוסד הרב קוק, ח"א עמ' רפ"א), וחי' הריטב"א (ר"ה יח, ב ד"ה ופרקינן) שכתב, "לפי שיודעים היו שסוף בית שני זה ליחרב, ושיהא גלות זה שאנו בו, ובנין בית שני לא חשיב להו כולי האי דלהוי נגדר הפרץ הראשון". ומסתבר, שזהו מפני שהבינו שעוד לא נתקן עוונם ולא נתכפר לגמרי.